

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชน 2) เพื่อพัฒนารูปแบบรวมทั้งกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR ) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ให้ความสำคัญกับชุมชนหรือคนใน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยกับนักพัฒนาและนักวิจัยที่เป็นคนนอก เพื่อร่วมกันศึกษาสถานการณ์ วิเคราะห์ปัญหาชุมชน ตลอดจนหาแนวทางและวางแผนเพื่อปฏิบัติการในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้ตรงกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของชุมชน ในพื้นที่ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่า ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน จำนวน 1,275 ครัวเรือน ประชากรรวม 6,155 คน มีพื้นที่ป่าที่ชุมชนร่วมกันปลูกรักษาไว้เป็นที่สาธารณะ 9 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 274 ไร่ และมีภูเขาระจัดกระจายทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกของตำบล รวม 7 ภู เนื้อที่ประมาณ 15,000 ไร่ มีสภาพป่าที่มีศักยภาพเป็นแหล่งอาหารป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์หมุนเวียนตลอดปีและมีการใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ของคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง แต่ด้านการบริหารจัดการเพื่อการดูแลรักษาและการอนุรักษ์ยังขาดการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ของคนในชุมชนและขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดในการจัดการป่าของชุมชนในช่วงก่อนทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่า เป็นความคิดที่แยกคนออกจากป่า เน้นวิธีการป้องกัน การลาดตระเวนพื้นที่ป่าเป็นหลัก และมีโครงสร้างการทำงานที่ขาดการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ของคนในชุมชน

กระบวนการในช่วงการดำเนินการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จึงได้มีการพัฒนาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เน้นแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มองค์กรสตรี กลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้อาวุโส สถาบันการศึกษา ในท้องถิ่น ประกอบด้วยครู นักเรียน และเยาวชน เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการป่า และเพิ่มทักษะภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดการป่า เน้นการใช้มุมมองที่มีอยู่อย่างหลากหลายของบุคคลและกลุ่มองค์กร ร่วมประสานให้มีมุมมองที่มีความชัดเจนและร่วมเป็นหนึ่งใน

เดียวกัน โดยผ่านการทำงานในรูปกระบวนการกลุ่ม และการสนับสนุนให้มีการประชุมเสวนา การแลกเปลี่ยนความคิด การศึกษาดูงาน การระดมสมอง การฝึกอบรม การติดตามประเมินผลและการสรุปบทเรียน และการกระจายข้อมูลข่าวสารไปสู่การรับรู้แก่ทุกคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก ความเข้าใจและความสนใจจนก่อให้เกิดผลการปรับเปลี่ยนแนวคิดเดิมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนที่มองว่า ป่าเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งทุกคนมีสิทธิใช้ประโยชน์ได้เท่า ๆ กันแต่การดูแลรักษาเป็นหน้าที่ของรัฐหรือตัวแทนของรัฐที่ได้รับมอบหมายเป็นหลัก ส่วนชุมชนมีบทบาทเสริมโดยการอนุรักษ์ป่าวิธีการป้องกันปราบปราม ตรวจสอบจับกุม แต่ปัจจุบันแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าได้เปลี่ยนไปเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก และคนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของการพึ่งพิง เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สำหรับการพัฒนารูปแบบและกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ได้ขยายฐานการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น จากเดิมที่มีสมาชิกในการดูแลรักษาและอนุรักษ์ป่าชุมชนเพียง 25 คน และขาดการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนขาดการสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานในท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนจนเกิดการจัดตั้งองค์กรชุมชนในการบริหารจัดการป่าในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลนาบอนที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนระดับตำบลมีแนวทางปฏิบัติและแผนงานที่ชัดเจนและต่อเนื่องที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจและการสนับสนุนของสมาชิกในชุมชน

The objectives of this research were 1) to study concepts in forestry management of local community people and 2) to develop a pattern and process in such management emphasizing community participation. This participatory action research gave importance to local communities or insiders to take part in the research with community development workers and researchers or outsiders to investigate community situation, analyze community problem, and find solutions and plans for solving community problems to meet community needs. The research area was in Na-Bon sub-district of Khammuang district in Kalasin province.

Research findings were in the following. This sub-district consisted of 11 villages with 1,275 households and a total population of 6,155 holding 9 community forestry areas covering about 274 rai, as well as 7 mountain ranges to the east of the sub-district covering about 15,000 rai. These forestry areas had potential of abundant natural food sources all year round, which benefited local communities in the area and nearby. However, the maintenance and conservation of the community forests lacked community participation chiefly in addition to a lack of real support from related government agencies.

Community concept prior to the participatory action research was to separate people from forests with an emphasis on control, arrest, and patrol of the forest areas. There was a lack of organizational structure that would allow community participation in community forestry management.

Process in the participatory action research aimed to promote community participation in community forest management by giving opportunities to various groups. They were Tambon Administrative Organization, Volunteer Group for Natural Resources and Environment Conservation, Women's Group, Community Leader Group comprising sub-district head, village headman and seniors, and Local School comprising teachers students, and youths to participate. The process helped to increase community potential, skills and

local knowledge in community forestry management. It also helped to coordinate different perspectives of individuals and groups into clarity and unity through group discussions, exchange of ideas, exposure trips, brainstorming, training, monitoring & evaluation, summary of lessons learned. Moreover, the information was disseminated to local communities to make them aware, understand, and have sufficient interests in adjusting their previous forestry management concept that forests were public places for everyone's access and use equally, while the care remained with the government or its representatives to be assigned principally. Local communities played a supplementary role in control, arrest, and patrol of the forest areas. However, at present, this concept was changed to humans and forests are dependents on each other mutually.

Regarding the pattern and process in forestry management, the base for community participation has been extended. Originally, there were 25 members of Volunteer Group for Natural Resources and Environment Conservation responsible for community forestry conservation, lacking active majority community participation and support from related government agencies. Through the participatory action research, the community forestry committee at Na-bon sub-district level was established whose committee members were representatives from different groups in local communities. Their guideline plan for action with clear and continuous work was derived from community understanding, knowledge, and support.